

traits, motivation and scope of structuring time, forming features of life prospect. One can effectively influence the formation of the coordinated life prospect by social and psychological training. However, the implementation of such a training has limitations because its members are immersed in the microlevel of functioning of socializing influences. Professional, interactive, environmental and educational direction of impact of educational socialization function mainly at the mesolevel - the level of cultural, social, informational, regulatory and supervisory, organizational and material environment of a particular higher educational institution. Therefore, there is a need for the purposeful organization and transformation of the educational environment in order to promote life prospects of students. The relevant recommendations for the administration and heads of departments describe a generalized portrait of a graduate - ideal reference image, personality formation project that embodies values, traditions and opportunities of a specific educational institution (specific areas to create such an image based on the competency model are suggested). It is emphasized that focus of higher education on the development of the professional competencies of students enables forming professionals ready to determine themselves, adequately assess and adjust their own lives. Practical ways to enhance the subject activity of students have been outlined. The recommendations for lecturers of subject disciplines direct didactic planning to be focused on the development of key competencies of students. The recommendations for specialists in educational work describe monitoring of the psychological condition of students in the context of solving specific personal crises that arise during each course of professional training.

Keywords: life prospect, life plan, educational socialization, competence.

Подано до редакції 20.02.2016

Рецензент: д. психол. н., проф. О. І. Власова

УДК: 159.923+616.89

Анна Федорівна Лісовенко,
аспірант кафедри загальної та диференціальної психології,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Фонтанська дорога, 4, м. Одеса, Україна

ЗАЗДРІСНІСТЬ ТА НАРЦИСИЗМ

У статті розглядаються результати теоретико-емпіричного дослідження нарцисизму особистостей, схильних до заздрості різного ступеню. Теоретично встановлено, що заздрісність можна розглядати як усталену властивість особистості, спричинену частим порівнянням себе з іншими не на свою користь, котра проявляється пристрастним бажанням того, чим володіє об'єкт порівняння, і характеризується специфічними емоціями, думками та міркуваннями стосовно себе та інших, що проявляється у специфічній поведінці. Нарцисизм у цьому дослідженні розглядається як перебільшене почуття власної значущості і підвищеної стурбованості питаннями самоповаги. В результаті експерименту було отримано значимі кореляційні взаємозв'язки різного знаку між показниками заздрісності та нарцисизму. Розглядаються та аналізуються профілі показників нарцисизму в групах досліджуваних з максимальними та мінімальними значеннями загального показника заздрісності, на основі чого даються «психологічні портрети» особистостей, схильних та не схильних до переживання почуття заздрісності.

Ключові слова: заздрість, заздрісність, нарцисизм, властивість особистості, особистість.

Постановка проблеми. Сучасне масове суспільство з його прагненням до перевиробництва і надмірного споживання, ідеологією гламуру, возведення у культ володіння зовнішніми показниками високого статусу і цінностями успіху фактично утворюють нову структуру особистості, у котрій заздрість відіграє не останню роль. Цивілізація диктує людям, чого їм слід хотіти і досягати, не цікавлячись їхніми реальними бажаннями і можливостями. Людина болісно переживає свою невідповідність ідеалу, нездатність досягти еталонного успіху. У такій конкуренції і метушні майже не залишається часу на те, щоб зрозуміти, а чи потрібно це людині взагалі, і що їй насправді по-

трібно. Це призводить до постійної незадоволеності, роздратування, смутку, заздрості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що у психологічних дослідженнях, спрямованих на вивчення феномена заздрості, існують різні погляди стосовно її чинників, структури, проявів та функцій. У соціально-психологічному аспекті заздрість розглядається з таких точок зору: як «прояв мотивації досягнення, при якій чиїсь реальні чи уявні переваги у надбанні соціальних благ сприймаються суб'єктом як загроза цінності «Я» і супроводжуються афективними переживаннями та діями» [4, с. 112]; як «почуття, що виявляється у формі бажання отримати перевагу, відчувати таке ж або ще більш інтенсивне

задоволення, ніж інша людина. До цього почуття може домішуватися роздратування або навіть ненависть по відношенню до того іншого, який володіє чимось таким, чого позбавлений заздрісник» [6]; як «реакцію на нерівність людей при дефіциті власної самооцінки, пов'язану з почуттям безсилля і безпорадності» тощо. З точки зору А. Адлера, заздрість слід розглядати «як фактор сучасного стану людської психіки», що виникає через внутрішньоособистісне протиріччя, що знаходиться між відчуттям «меншовартості» і прагненням до переваги [1, С. 56-60].

На думку О. Р. Бондаренко та У. Лукана, переживання заздрості – це екстеріорізація внутрішньої порожнечі, пережитих дефіцитів і прогалин у ранньому розвитку «Я», тобто недостатності позитивних інкорпорацій та неповності розвиненої через це емоційної системи. Ці дослідники також зазначають, що заздрість відіграє ту чи іншу роль у будь-якому порушенні чи розладі особистості, і в першу чергу це стосується нарцисизму [2, с.265-273].

Спираючись на літературні джерела з означеної проблематики, можна розрізняти заздрість як адекватну або неадекватну реакцію, котра виникає в певних ситуаціях, як психічний стан і як стійку рису особистості – схильність до переживання заздрощів (заздрісність).

Отже, у дослідженні заздрісності розглядається як усталена властивість особистості, що спричинена частим порівнянням себе з іншими переважно не на свою користь, котра проявляється пристрасним бажанням того, чим володіє об'єкт порівняння і характеризується: специфічними емоціями (відчуття приниженості, злості, роздратування, гніву, неприязні, невдоволення, розчарування, печалі, зневіри тощо); певними думками та міркуваннями стосовно себе та інших (думками про невдоволеність матеріальним становищем, статусом, якостями, життям у цілому, нестачу чого-небудь, власну неповноцінність або ж незаслуженість переваг об'єкта заздрості, побажання зла супернику, думки про помсту); проявами специфічної поведінки (суперництво або конкуренція, недоброчливість, злобливість, дратівливість, депресивність, апатія, скритність, підозрілість, плітки, сарказм, ігнорування, підлі вчинки відносно об'єкту заздрощів) [8, С. 72-75]. Можна констатувати, що вищезазначені характеристики заздрісності дещо нагадують характеристики нарцисичності.

Традиційно «нарцисизм» розглядається як базове поняття психоаналізу і розуміється як тип особистісної організації людини. У розробку теорії нарцисизму внесли свій вклад ряд авторів: З. Фрейд, О. Кернберг, Х. Кохут, М. Кляйн та інші [5; 7; 10]. Описуючи нарцисичних особистостей, З. Фрейд підкреслював їхню зарозумілу, саркастичну, презирливу і заздрісну установку. У зв'язку заздрості з нарцисизмом психоаналітик зазначав, що заздрість повинна «загоїти» нарцисичну рану; при цьому вторинний нарцисизм розглядався як засіб збереження або відновлення любові, а себелюбство – у якості заміника материнської любові в нарцисичних характерах [10].

Аналіз багаточисельних психологічних матеріалів з проблем нарцисичної особистості дозволяє висловити думку, що погляд на міфологічного Нарциса «Наука і освіта», №2-3, 2016

лише як на самозакоханого героя – дуже спрощений і не відображає глибинної суті його порушень і страждань, так само як і традиційний погляд на нарцисів як занадто зарозумілих і егоїстичних людей. У своєму широкому сенсі термін «нарцисизм» вживається у якості прояву підвищеного інтересу людини до самої себе (від здорових до патологічних аспектів), як перебільшене почуття власної значущості і підвищеної стурбованості питаннями самоповаги.

Особистості, схильні до нарцисизму, описуються психоаналітиками як «бранці дитинства», «вразливі діти», «використані діти», як ті, хто зазнав у дитинстві хронічної травматизації з боку своєї матері. Можна доповнити, що у розвитку нарцисизму не слід відкидати і певну роль батька (або його відсутність), а також безлічі соціальних факторів, що породжуються сучасним суспільством. Ставлення до дитини у даному випадку може проявлятися у двох крайнощах: або надмірне захоплення «кумиром сім'ї» – або ж її приниження, критика та зневага. Спільним, на нашу думку, у цих відношеннях є те, що дитину не сприймають такою, якою вона є насправді, не беруть до уваги її внутрішньоособистісні потреби і бажання, а замість цього дитина повинна стати символом батьківського благополуччя і престижу.

Пояснюючи особливості формування особистості нарцисичного типу, Х. Когут відзначав затримку розвитку «реального Я» людини як стійкого порушення емоційного самоприйняття [7]. Автор вбачав у нарцисичному гніві та заздрості можливу форму подолання раніше пережитої фрустрації.

О. Кернберг відзначає, що особливості самовідчуттів і уявлень про себе у людей з нарцисичними тенденціями полягають у відчуттях порожнечі, фальші, сорому, заздрості або в протилежних переживаннях – самодостатності, марнославстві, перевазі над іншими. Автор описує ці полярності як протилежні стани в сприйнятті власного Я: то грандіозне – то незначне [5]. У зв'язку з цим можна відмітити, що особистостям як зі схильністю до нарцисизму, так і зі схильністю до заздрощів властиво ідеалізувати та знецінювати свої об'єкти. Одне ставлення може швидко змінюватися іншим. В обох ситуаціях суб'єктам властива нездатність бачити свої об'єкти такими, якими вони є «насправді».

Досить нестандартний погляд на досліджуваний феномен мають автори Ф.-В. Денеке, Б. Хільгеншток, Р. Мюллер, які розглядають нарцисизм особистості як організовану мотиваційну модель людини, «як одну зі специфічних систем саморегуляції», в центрі котрої стоїть її Я [11]. На думку авторів, нарцисичні риси, виражені в різному ступені, є у кожного, і в різній же мірі вони заважають або допомагають жити [12, с. 261].

Слід зазначити, що на сьогодні у наявній психологічній літературі майже відсутні дані щодо емпіричного підтвердження чи спростування взаємозв'язку між схильністю до заздрості та нарцисичними проявами особистості. Отже, метою статті є виклад результатів дослідження вираженості нарцисичних проявів у особистостей, схильних та не схильних до переживання заздрощів.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою діагностики компонентів заздрості було застосовано оригінальний тест-опитувальник «Диференціальна діагностика схильності особистості до заздрощів» (ДІЗА) та опитувальник «Соціальні настанови особистості відносно заздрощів» О. П. Саннікової та А. Ф. Лісовенко, за допомогою яких можна виявити як структурні компоненти переживання почуття заздрощів, так і загальний показник заздрісності. Задля діагностики вираженості нарцисизму в емпіричному дослідженні був застосований опитувальник «Тест оцінки нарцисизму» – *Narzissmus Inventar (NI)* – F.-W. Deneke, B. Hilgenstock, в адаптації В. Д. Віда, Н. М. Залуцької [3].

Дослідження проводилося на базі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (м. Одеса). В ньому брали участь студенти першого курсу денної форми навчання за різними спеціалізаціями, а також слухачі денної та заочної форм навчання факультету післядипломної освіти відділення перепідготовки кадрів зі спеціальності «Психологія». Вік досліджуваних – від 17 до 45 років; загальна кількість – 253 особи. Обробка даних здійснювалася за допомогою кількісного (методу кореляції Спірмена) та якісного (методу «асів» і «профільв») аналізу.

На початку дослідження був проведений кореляційний аналіз за методом Спірмена. У табл. 1 наведено значимі кореляційні зв'язки між показниками нарцисизму та заздрощів.

Таблиця 1.

Значущі коефіцієнти кореляцій між показниками заздрощів та нарцисизму

	ZNst	ZEm	ZKg	ZPv	ZMt	ZKR	ZZag
H1	389**	397**	457**	338**	367**	329**	469**
H2	202**	396**	329**	371**	364**	240**	429**
H3	245**	298**	300**	265**	254**	244**	338**
H4	-179**	-166**				-151*	
H5	430**	387**	472**	405**	470**	285**	509**
H6	273**	227**	249**	175**	143*	145*	253**
H7	234**	193**	224**		199**	133*	224**
H8	183**	160*	241**	209**	321**		273**
H9			149*	162**	130*		132*
H10			177**	264**	250**		207**
H11	222**	338**	338**	369**	397**	196**	411**
H12	302**	410**	370**	395**	410**	241**	470**
H14	326**	285**	310**	236**	278**		336**
H15			161*				
H16			138*		141*		
H17	348**	344**	295**	332**	314**	244**	378**
H18	280**	251**	264**	260**	307**	261**	318**
H19	368**	398**	481**	446**	485**	221**	530**

Примітка: 1) нулі та коми опущені; 2) позначення ** – значущість зв'язку на 1% рівні; позначення * – значущість зв'язку на 5% рівні; 3) компоненти заздрості: ZNst – настановний, ZEm – емоційний, ZKg – когнітивний, ZPv – поведінковий, ZMt – мотиваційний, ZKR – контрольно-регулятивний, ZZag – загальний показник заздрісності; 4) показники нарцисизму: H1 – безсиле Я, H2 – втрата контролю емоцій і спонукань, H3 – дереалізація / деперсоналізація, H4 – базисний потенціал надії, H5 – незначне Я, H6 – негативне тілесне Я, H7 – соціальна ізоляція, H8 – архаїчний відхід, H9 – грандіозне Я, H10 – прагнення до ідеального Я-об'єкту, H11 – жага похвал і підтвердження, H12 – нарцисична лютя, H13 – ідеал самодостатності, H14 – знецінення об'єкта, H15 – ідеал цінностей, H16 – симбіотичний захист Я, H17 – іпохондричний захист від тривоги, H18 – нарцисична вигода від хвороби, H19 – загальний показник нарцисизму.

Кількісний аналіз показав, що усі компоненти заздрісності особистості мають значимий додатній взаємозв'язок із майже усіма вищезазначеними нарцисичними проявами особистості (див. табл. 1). Взаємозв'язок відсутній лише з показником H13 – ідеал самодостатності та майже відсутній з показником H15 – ідеал цінностей. Від'ємний зв'язок виявився з показником H4 – базисний потенціал надії.

Особливий інтерес у дослідженні являє показник ZZag – загальний показник заздрісності, тому детальніше проаналізуємо його зв'язки. Він виявив найбільш значимий додатній взаємозв'язок (на 1% рівні) із загальним показником нарцисизму (H19), а також з такими нарцисичними проявами особистості: незна-

чне Я (H5), нарцисична лютя (H12), безсиле Я (H1), втрата контролю емоцій і спонукань (H2), жага похвал і підтвердження (H11), іпохондричний захист від тривоги (H17), дереалізація / деперсоналізація (H3), знецінення об'єкта (H14). Це означає, що зі збільшенням рівня вираженості визначених (див. табл. 1) показників нарцисизму збільшується вираженість настановного, емоційного, когнітивного, поведінкового, мотиваційного компонентів, а також загального показника заздрісності. Щодо контрольно-регулятивного компонента слід зазначити, що відповідно до теоретичного конструкту методики ДІЗА, високі значення цього показника свідчать про невміння контролювати свою заздрість. Отже, невміння

контролювати свою заздрість пов'язано із визначеними нарцисичними проявами особистості, а вміння контролювати свою заздрість – із надією на краще.

Перейдемо до якісного аналізу результатів. На основі даних, отриманих із застосуванням оригінальних методик, з обраного контингенту за допомогою методу «асів» [9] було виділено 2 групи досліджуваних: 1) із максимальними значеннями загального показника заздрощів, 2) із мінімальними значеннями

загального показника заздрощів. Попередньо отримані результати емпіричного дослідження були переведені у проценти, що дало змогу виявити як високі (від 75 до 100 процентилів), так і низькі значення загального показника заздрощів (від 1 до 25 процентилів). Отже, на рис. 1 зображені профілі показників нарцисизму осіб із максимальними (n=64) та мінімальними (n=66) значеннями загального показника заздрощів.

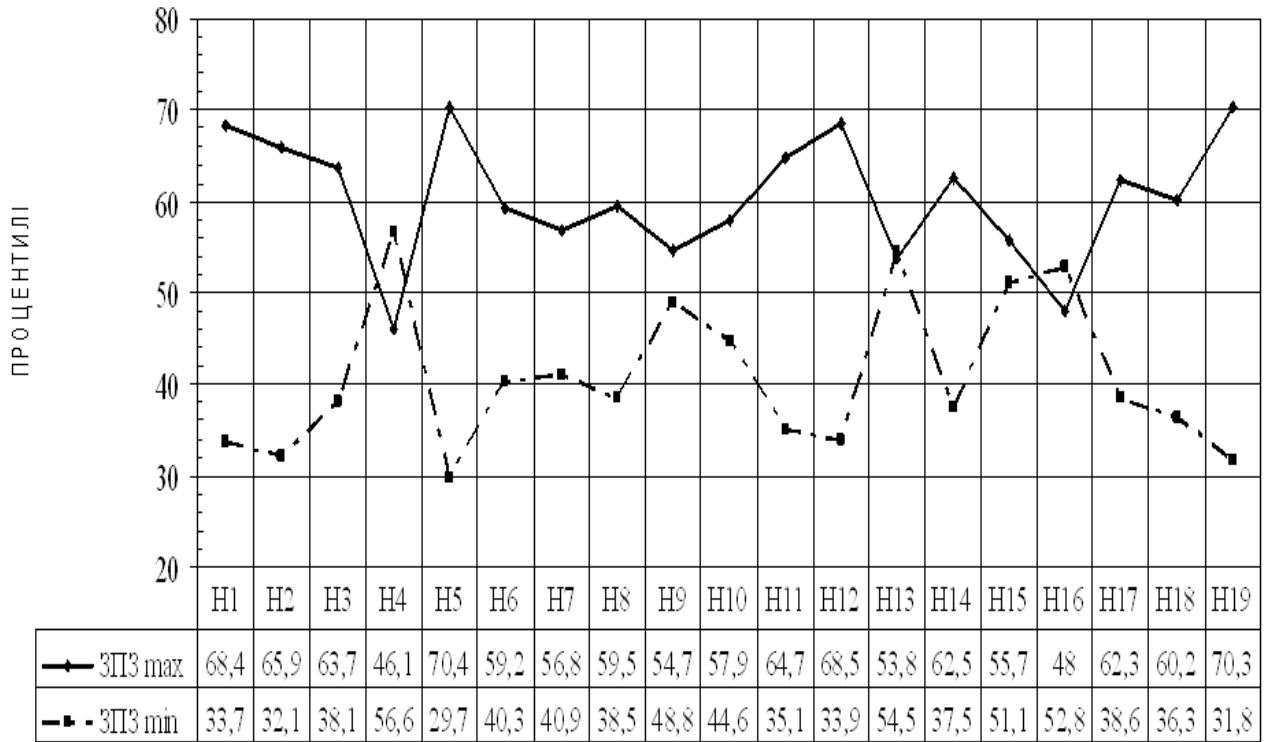

Рис. 1. Профілі показників нарцисизму в групах досліджуваних із максимальними та мінімальними значеннями загального показника заздрощів. Примітка: Групи досліджуваних: ЗПЗ max – із максимальними значеннями загального показника заздрощів; ЗПЗ min – із мінімальними значеннями загального показника заздрощів.

Координати конкретних показників у профілі являють собою середнє арифметичне значення, отримане усіма представниками кожної групи. На осі ОХ відкладено показники нарцисизму, на осі ОУ – їхні значення, що виражені у процентилях. Середня лінія ряду проходить через 50-й перцентиль. Ступінь вираження того чи того показника визначається за його відхиленням від середньої лінії ряду. Значення показників, розташованих у просторі вище середньої лінії ряду (50-75 перцентиль), характеризують тенденцію до додатного полюсу параметру, що вивчається, або високу ступінь вираженості означених показників (вище 75-го перцентиль). Значення показників нижче середньої лінії ряду (50-25 перцентиль) свідчать про тенденцію до слабкої його вираженості або ж слабку вираженість показника (нижче 25-го перцентиль).

Спочатку розглянемо кожний профіль окремо, а потім надамо порівняльний аналіз профілів, що зазна-

чені. Аналіз профілів (див. рис. 1) свідчить про те, що в групі з максимальними значеннями загального показника заздрощів спостерігаються підвищені значення майже усіх показників нарцисизму (max – 70,4 перцентиль). А в групі з мінімальними значеннями загального показника заздрощів спостерігаються знижені значення майже усіх показників нарцисизму (min – 29,7 перцентиль). У цілому ці профілі свідчать про протилежні тенденції у проявах нарцисизму у виділених групах осіб.

Далі (див. табл. 2) проранжуємо найбільш виражені показники кожного профілю за їхнім відхиленням від середньої лінії ряду зі зменшенням значень, що дозволить упорядкувати домінуючі показники й описати індивідуально-психологічні особливості представників кожної групи.

Таблиця 2.

Найбільш виражені показники кожного профілю за відхиленням значень від середньої лінії ряду

Ранг	Група 1 (ЗПЗ max)	Група 2 (ЗПЗ min)
1	H5+ (незначне Я)	H5- (незначне Я)
2	H12+ (нарцисична лють)	H2- (втрата контролю емоцій і спонукань)
3	H1+ (безсиле Я)	H1- (безсиле Я)
4	H2+ (втрата контролю емоцій і спонукань)	H12- (нарцисична лють)
5	H11+ (жага похвал і підтвердження)	H11- (жага похвал і підтвердження)
6	H3+ (дереалізація / деперсоналізація)	H18- (нарцисична вигода від хвороби)
7	H14+ (знецінення об'єкта)	H4+ (базисний потенціал надії)
8	H4- (базисний потенціал надії)	H13+ (ідеал самодостатності)

Отже, надамо характеристику представникам групи з максимальними значеннями загального показника задрощів (ЗПЗ max), спираючись на рис.1. і табл.2., а також на опис показників нарцисизму за Ф.-В. Денеке [11; 12].

Виходячи з результатів дослідження, *особистості з більшою схильністю до задрощів* характеризуються значним підвищенням загального показника нарцисизму (H19+), а також такими проявами та особливостями:

- болісними сумнівами відносно цінності власної особистості та почуттям глибокої невпевненості в собі, що супроводжується домінуючим переживанням сорому, страху, розкриття оточуючими своєї малоцінності, боязню відмови і страхом позбавлення любові. Регуляторний компонент полягає в локалізації дифузного почуття неповноцінності в обмеженій «недостатності». У цих межах Я не відчуває себе абсолютно спустошеним, тому воно менше наражається на небезпеку з боку цього почуття, в даному випадку – загрози втрати власного існування відсутня (H5+);

- мобілізацією імпульсів люті та помсти з метою компенсувати нарцисичну загрозу втрати цінності Я через реальні або уявні образи, сором, приниження та розчарування. З виникненням гніву одночасно з'являється суб'єктивне відчуття готовності до дій та захисту. Ця реакція захищає особистість від нарцисичного шоку, однак збуджена при цьому агресія може мати дещо деструктивний характер зі слабким контролем поведінки, афекту, імпульсів та спонукань, внаслідок чого може втратитись потенційно захисна функція цієї реакції (H12+);

- гострим переживанням власної крихкості, відчуттям потужної неконтрольованої тривоги; почуттям самотності як прояву страху соціальної невдачі; інтенсивні депресивні переживання безцільності життя, безперспективності, внутрішньої порожнечі, від яких особистість не може захиститися; деструктивні спонукання зі зверненням агресії проти себе. Це механізм регуляції, що включається, коли Я знаходиться під загрозою фрагментації (наприклад, у стані паніки). Страх, що захльостують, мають характер фундаментального страху існування. Паралізоване Я не може

впливати на дестабілізацію, оскільки відчуває своє повне безсилля (H1+);

- жагою похвал і підтвердження задля компенсації ослаблення власної особистості. Мова йде про прагнення до безпосередньої нарцисичної винагороди, за допомогою якої особистість в очах інших та власних очах виглядає настільки блискуче, що недоліки і невдачі ніби потьмарюються. При цьому стабільність Я знаходиться у залежності від прямого соціального визнання та підтвердження власної значущості (H11+);

- тенденцією до втрати самоконтролю, слабкою можливістю контролювати ситуативні коливання свого психічного стану, швидкою зміною емоцій і уявлень. Усе це характеризує зниження саморегуляції та може загрожувати втратою контролю над деструктивними думками, мотивами, спонуканнями, імпульсами та афектами. Через передбачення можливості втрати над собою контроль різко підвищується страх (H2+);

- спробами зберегти рівновагу та цілісність Я шляхом дистанціювання від загрозливих процесів, що відбуваються в самому собі (неусвідомлення та заперечення певних частин свого Я). За допомогою механізмів дисоціації і відщеплення індивідуум намагається заперечувати, що дестабілізація зачіпає власну особистість і сприйняту нею дійсність. Це спосіб регуляції, що прискорює дестабілізацію Я, оскільки переживання нереалістичності / знеособлення сприймається тривожно і загрозливо (H3+);

- наростаючою тенденцією до штучного суб'єктивного зниження значущості цінного об'єкта (очорнення, псування); знецінення оточуючих, сприйняття їх небезпечними, такими, що розчаровують. За цим стоїть захист від потенційного нарцисичного шоку – бути розчарованим, приниженим або знехтуваним з боку значущого чи бажаного об'єкту. Такий механізм регуляції полягає в спробі подолати за допомогою «знецінення об'єкта» один із ранніх страхів перед відмовою в любові. Якщо об'єкт хоч раз піддався знеціненню, то власні агресивні бажання і дії проти цього «поганого» об'єкта стануть виправданими. Також цій формі захисту Я одночасно відповідає

приписування об'єкту власних деструктивних компонентів, проєкції (Н14+);

- зниженням базисного потенціалу надії, що характеризується зниженням позитивних очікувань, фундаментальної віри в зміни на краще, в можливість подолання кризи за рахунок мобілізації власних резервів (Н4-). Це свідчить про неможливість зберігати оптимізм, незважаючи на всі невдачі, тенденцію задрісних осіб до песимізму.

Особистості з меншою схильністю до задрісців (ЗПЗ min) характеризуються значним зниженням загального показника нарцисизму (Н19), базовою впевненістю в собі зі слабкою залежністю від оцінок себе оточуючими (в тому числі негативних) (Н5-); широкими можливостями самоконтролю ситуативних коливань свого психічного стану: емоцій, думок, спонукань (Н2-); сильним та цільним Я з позитивною самооцінкою (Н1-); тенденцією до відсутності нарцисичної люті та мстивості (Н12-); слабкою залежністю від уваги, підтвердження і прийняття себе оточуючими (Н11-); реалістичним допущенням можливості обмеження своєї результативності будь-яким серйозним захворюванням (відчуття свого тілесного Я), що запобігає надмірному трудоголізму (Н18-); переважним оптимізмом, надією на краще, опорою на власні сили в будь-яких ситуаціях (Н4+); відповідальністю перед самим собою і орієнтацією на власні зусилля та ресурси в досягненні мети (Н13+).

У цілому, результати дослідження підтверджують, багато в чому пояснюють та значно розширюють психологічні уявлення про особистостей, схильних до переживання задрісців.

Висновки та перспективи подальших досліджень:

1. Теоретично встановлено, що задрісність можна розглядати як усталену властивість особистості, спричинену частим порівнянням себе з іншими не на свою користь, яка проявляється пристрастним бажанням того, чим володіє об'єкт порівняння і характеризується специфічними емоціями, думками та міркуваннями стосовно себе та інших, що проявляється у

специфічній поведінці. Нарцисизм у даному дослідженні розглядається як перебільшене почуття власної значущості і підвищеної стурбованості питаннями самоповаги.

2. Для пошуку співвідношення показників схильності до задрісців та нарцисизму в емпіричному дослідженні було застосовано такі методики: оригінальний тест-опитувальник «Диференціальна діагностика схильності особистості до задрісців» (ДІЗА) та опитувальник «Соціальні настанови особистості відносно задрісців» О. П. Саннікової, А. Ф. Лісовенко, опитувальник «Тест оцінки нарцисизму» – Narcissus Inventar (NI) – F. - W. Deneke, В. Hilgenstock, в адаптації В. Д. Віда, Н. М. Залуцької.

3. Отримано значимі кореляційні взаємозв'язки різного знаку між показниками задрісності (настановного, емоційного, когнітивного, поведінкового, мотиваційного компонентів і загального показника задрісності) та майже усіма показниками нарцисизму, що підтверджує правомірність співставлення даних феноменів. Проаналізовано профілі показників нарцисизму в групах досліджуваних із максимальними та мінімальними значеннями загального показника задрісців, на основі чого надано психологічні портрети особистостей, схильних та не схильних до переживання почуття задрісців.

4. Емпірично доведено, що особистості, більшою мірою схильні до задрісців, характеризуються болісними сумнівами відносно цінності власної особистості та почуттям глибокої невпевненості в собі, схильністю до мобілізації імпульсів люті та помсти, гострим переживанням крихкості та безсилля власного Я, жагою похвал і підтвердження, тенденцією до втрати самоконтролю, схильністю до витіснення і заперечення загрозливих процесів у самому собі, тенденцією до суб'єктивного зниження значущості цінного об'єкта (знецінення), зниженням базисного потенціалу надії.

5. Отримані результати є емпіричним підтвердженням теоретичних гіпотез щодо взаємозв'язку задрісності з нарцисизмом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адлер А. Наука жить / Альфред Адлер; [Пер. с англ. Е.О. Любченко]. – Киев: Port-royal, 1997. – С. 56-60.

2. Бондаренко О. Р. Психологическое консультирование: зависть и психическое здоровье / О. Р. Бондаренко, У. Лукан // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – Серия «Социология. Психология. Философия». – 2008. – № 2. – С. 265-273.

3. Вид В. Д. Индекс функционирования Self-системы (на основе теста оценки нарциссизма): Пособие для врачей / В. Д. Вид, Н. М. Залуцкая. – СПб.: НИПНИ им. В. М. Бехтерева, 2003. – 47 с.

4. Головин С. Ю. Словарь практического психолога / [Сост. С. Головин]. – Минск: Харвест, 1998. – с. 112.

5. Кернберг О. Ф. Тяжелые личностные расстройства: Стратегии психотерапии / О. Ф. Кернберг; [Пер. с англ. М. И. Завалова]. – М.: Независимая фирма «Класс», 2000. – 464с.

6. Клиническая психология. Словарь / [Под ред. Н. Д. Твороговой] // Психологический лексикон. Энциклопедический словарь в шести томах / Ред.-сост. Л. А. Карпенко. Под общ. ред. А. В. Петровского. – М.: изд-во ПЕР СЭ, 2007. – 416 с.

7. Когут Х. Анализ самости: систематический подход к лечению нарциссических нарушений лично-

сти / Х. Когут; [Пер. с англ. А. М. Боковикова]. – М.: Когніто-Центр, 2003. – 368 с.

8. Саннікова О. П., Лісовенко А. Ф. Уявлення студентів про феномен «зависті» [Електронний ресурс] / О. П. Саннікова, А. Ф. Лісовенко // *Science and education a new dimension. Pedagogy and Psychology*, III (29). – Issue: 57, 2015. – P. 72-75. – Режим доступу: <http://seanewdim.com/published-issues.html>.

9. Саннікова О. П. Емоціональність в структурі особистості / О. П. Саннікова. – Одеса: Хорс, 1995. – 364 с.

REFERENCES

1. Adler, A. (1997). *Nauka zhit [Science of living]*. Kiev: Rort-royal [in Russian].

2. Bondarenko, O. R. & Lukan, U. (2008). *Psichologicheskoe konsultirovanie: zavist i psicheskoe zdorovie [Psychological consultation: envy and mental health]*. *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo – Bulletin of the Nizhny Novgorod University named after N. I. Lobachevsky (Seriya «Sociologiya. Psichologiya. Filosofiya)*, 2, 265-273 [in Russian].

3. Vid, V. D. & Zaluckaya, N. M. (2003). *Indeks funktsionirovaniya self-sistemy (na osnove testa otsenki nartsissizma) [Index of functioning the Self-system (based on test on evaluation of narcissism)]*. Saint Petersburg: NIPNI im. V. M. Behtereva [in Russian].

4. Golovin, S. Yu. (1998). *Slovar prakticheskogo psikhologa [Dictionary of a practical psychologist]*. Minsk: Harvest [in Russian].

5. Kernberg, O. F. (2000). *Tyazhelye lichnostnye rasstroistva: Strategii psikhoterapii [Heavy personality disorders: strategies of psychotherapy]*. Moscow: Nezavisimaya firma «Klass» [in Russian].

6. Tvorogova, N. D. (Ed.). (2007). *Klinicheskaya psikhologiya. Slovar [Clinical psychology. Dictionary]*. Moscow: PER SE [in Russian].

7. Kogut, H. (2003) *Analiz samosti: sistematičeskii podkhod k lecheniyu nartsissicheskikh narushenii lichnosti [Analysis of selfhood: systematic approach for treatment*

10. Фрейд З. Введение в психоанализ. Часть третья. Общая теория неврозов / З. Фрейд; [Пер. с англ. Г. В. Барышниковой]. – СПб.: Алетейя, 1999. – 150 с.

11. Das «Narzißmusinventar» (1989-1994): Handbuch / F. W. Deneke, B. Hilgenstock, B. R. Müller – Bern: Huber, p. 8.

12. Deneke, F.-W. (1994) *Die Regulation des Selbsterlebens bei Gesunden, psychosomatischen, psychoneurotischen und alkoholkranken Patientenein taxonomischer Forschungsansatz / Deneke, F. W. // Psychotherapie, Psychosomatik und medizinische Psychologie. – Heft. 44, p. 260-280.*

of narcissistic disorders of a personality]. Moscow: Kognito-Centr [in Russian].

8. Sannikova, O. P. & Lisovenko, A. F. (2015). *Uyavleniya studentiv pro fenomen «zazdrist» [Students views about the nature of the phenomenon of «envy»]*. *Science and education a new dimension. Pedagogy and Psychology*, III (29), 57, 72-75. Retrieved at: <http://seanewdim.com/published-issues.html> [in Ukrainian].

9. Sannikova, O. P. (1995). *Emotsionalnost v strukture lichnosti [Emotionality in the personality structure]*. Odessa: Hors [in Russian].

10. Freud, Z. (1999). *Vvedenie v psikhoanaliz [Introduction to Psychoanalysis]*. Saint Petersburg: Aleteya [in Russian].

11. Deneke F.-W., Hilgenstock, B., Müller, B.R. (1994). *Das «Narzißmusinventar» (1989-1994): Handbuch [The «Narzißmusinventar»: Manual]*. Bern: Huber [in German].

12. Deneke, F.-W. (1994). *Die Regulation des Selbsterlebens bei Gesunden, psychosomatischen, psychoneurotischen und alkoholkranken Patienten. Ein taxonomischer Forschungsansatz [The regulation of self-experience in health, psychosomatic, psychoneurotic and alcoholic patients. Taxonomic approach]*. *Psychotherapie, Psychosomatik und medizinische Psychologie – Psychotherapy, Psychosomatic Medicine and Medical Psychology*, 44, 260-280 [in German].

Анна Фёдоровна Лисовенко,

аспірант кафедри загальної та диференціальної психології,

Южноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського,

ул. Фонтанська дорога, 4, з. Одеса, Україна

ЗАВИСТЛИВОСТЬ И НАРЦИССИЗМ

В статье рассматриваются результаты теоретико-эмпирического исследования нарциссизма личностей, склонных к зависти разной степени. Теоретически установлено, что завистливость рассматривается как устойчивое свойство личности, вызванное частым сравнением себя с другими не в свою пользу, которое проявляется страстным желанием того, чем владеет объект сравнения, и характеризуется специфическими эмоциями, мыслями и соображениями относительно себя и других, что выражается в специфическом поведении. Нарциссизм в данном исследовании рассматривается как преувеличенное чувство собственной значимости и повышенной обеспокоенности вопросами самоуважения. Для поиска соотношения показателей склонности к зависти и нарциссизма в данном эмпирическом исследовании были применены следующие опросники: оригинальный тест-опросник «Дифференциальная диагностика склонности личности к зависти» (ДИЗА), «Социальные установки

личности относительно зависти» О. П. Санниковой, А. Ф. Лисовенко, а также «Тест оценки нарциссизма» – Narzissmus Inventar (NI) – F. W. Deneke, B. Hilgenstock, в адаптации В. Д. Вида, Н. М. Залуцкой. Получены значимые корреляционные взаимосвязи разного знака между показателями завистливости и нарциссизма. Рассматриваются и анализируются профили показателей нарциссизма в группах испытуемых с максимальными и минимальными значениями общего показателя зависти. Эмпирически доказано, что личности, которые в большей степени подвержены зависти, характеризуются мучительными сомнениями относительно ценности собственной личности и чувством глубокой неуверенности в себе, склонностью к мобилизации импульсов ярости и мести, острым переживанием хрупкости и бессилия собственного Я, жадной похвал и подтверждения, тенденцией к потере самоконтроля, склонностью к вытеснению и отрицанию угрожающих процессов в самом себе, тенденцией к субъективному снижению значимости ценного объекта (обесценивание), снижением базового потенциала надежды. Доказано, что личности с меньшей склонностью к зависти характеризуются значительным снижением общего показателя нарциссизма, базовой уверенностью в себе со слабой зависимостью от оценок себя окружающими (в том числе отрицательных), широкими возможностями самоконтроля ситуативных колебаний своего психического состояния: эмоций, мыслей, побуждений; сильным и цельным Я с положительной самооценкой; тенденцией к отсутствию нарциссической ярости и мстительности; слабой зависимостью от внимания, подтверждения и принятия себя окружающими; реалистичным допущением возможности ограничения своей результативности любым серьезным заболеванием (ощущение своего телесного Я), что предотвращает чрезмерный трудоголизм; преимущественным оптимизмом, надеждой на лучшее, опорой на собственные силы в любых ситуациях; ответственностью перед самим собой и ориентацией на собственные усилия и ресурсы в достижении цели.

Ключевые слова: зависть, завистливость, нарциссизм, свойство личности, личность.

*Anna Lisovenko,
post-graduate student, Department of General and Differential Psychology,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
4, Fontanska doroha Str., Odesa, Ukraine*

ENVY AND NARCISSISM

The article deals with the results of the theoretical and empirical research aimed at revealing the level of the manifestation of narcissism in personalities, prone to envy in different degrees. It has been theoretically grounded, that envy is a stable individual property caused by the regular comparing of oneself with others not for one's own favour, and is manifested in the passionate desire to have what the "object of comparing" has; and is characterized by specific emotions, thoughts and considerations regarding oneself and others, which is also manifested in a specific kind of behaviour. In the given study narcissism is considered as an exaggerated sense of self-worth and an intense concern of self-esteem. The following methods have been used in order to find the ratio of proneness to envy and narcissism: original test-questionnaire «Differential diagnosis of personality tendency to envy» (DIZA), the questionnaire «Social identity guidelines towards envy» by O. Sannikova, A. Lisovenko, «Narcissistic Personality Inventory: Narcissism Test (NI) by F.-W. Deneke, B. Hilgenstock (adaptation by V. Vid, N. Zalutska). The significant correlation relationships have been revealed between the different indicators of envy and narcissism. The profiles of the parameters of narcissism in the groups with the highest and lowest values of the general index of envy are considered. It has been empirically proved that personalities, who are more prone to jealousy, are characterized by painful doubts about the value of themselves and a sense of deep insecurity; the tendency to mobilize impulses of rage and revenge; by self weakness, the desire for praise and acknowledgment; the tendency to self-control loss; as well as by the lowering of the basic potential of hope. Personalities with the less manifested proneness to envy are characterized by the great increase of the general index of narcissism; self-confidence without being dependent on other people's opinion and evaluations (including negative ones); well-developed capabilities of controlling their emotions, thoughts and behaviour; positive self-attitude; hope for the better; self-responsibility, etc.

Keywords: envy, proneness to envy, narcissism, the property of the individual personality, personality.

Подано до редакції 22.02.2016

Рецензент: д. психол. н., проф. О. П. Саннікова